

NAMIK SİNAN TURAN

İstanbul'da 1972 yılında doğdu. İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek lisans çalışmasını aynı bölümün Siyasi Tarih Anabilim dalında Türkiye'de Çağdaşlaşma ve Müzik konulu teziyle 1998'de tamamladı. Hilafet Kurumunda Yapısal Değişim ve Osmanlı Hilafeti başlıklı doktora tezini 2003 yılında bitirdi. Çalışmaları geç Osmanlı dönemi ve II. Meşrutiyet döneminin toplumsal ve siyasi tarihi üzerine yoğunlaşan Turan 2009 yılında doçent, 2014 yılında profesör unvanını aldı. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde Siyaset Bilimi Anabilim dalında görev yapan Turan'ın, *Hilafetin Tarihsel Gelişimi ve Kaldırılması* (2004), *İmparatorluk ve Diplomasi: Osmanlı Diplomasisinin İzinde* (2014), *Hilafet: Erken İslam Tarihiinden Osmanlı'nın Son Yüzyılı* (2017) adlı kitaplarının yanı sıra Osmanlı diplomasi tarihine dair kitap bölümleri, modernleşmenin Osmanlı toplum yapısındaki göstergeleri ve Osmanlı siyasi yapısı üzerine ulusal ve uluslararası dergilerde yayımlanmış birçok makalesi bulunmaktadır. İstanbul Üniversitesi'nin yanında İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi ve Bahçeşehir Üniversitesi'nde de konuk öğretim üyesi olarak dersler vermiştir.

NAMIK SINAN TURAN
İMPARATORLUK VE DİPLOMASİ
OSMANLI DİPLOMASİSİNİN İZİNDE

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI 474
SİYASET BİLİMİ 51

ISBN 978-605-399-343-8

1. BASKI İSTANBUL, MAYIS 2014
2. BASKI İSTANBUL, AĞUSTOS 2015
3. BASKI İSTANBUL, EYLÜL 2018
4. BASKI İSTANBUL, OCAK 2023

KAPAK: JEAN-BAPTISTE VAN MOUR, HOLLANDA ELÇİSİ CALKOEN VE HEYETİ TOPKAPI SARAYI'NDA, 1727
(RIJKSMUSEUM-AMSTERDAM).

© İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ İŞLETMESİ
YAZIŞMA ADRESİ: HACIAHMET MAHALLESİ, PİR HÜSAMETTİN SOKAK, No:20, 34440, BEYOĞLU / İSTANBUL
TELEFON: 0212 311 64 63 - 311 61 34 / FAKS: 0212 216 24 15 • SERTİFİKA No: 51672

www.bilgiyay.com

E-POSTA yayin@bilgiyay.com

DAĞITIM dagitim@bilgiyay.com

YAYINA HAZIRLAYAN FAHRİ ARAL

TASARIM MEHMET ULUSEL

DİZGİ VE UYGULAMA MARATON DİZGİEVİ

DÜZELTİ REMZİ ABBAS

DİZİN BELGİN ÇINAR

BASKI VE CİLT VİZYON BASİMEVİ KAĞITÇILIK MATBAACILIK VE YAYINCILIK SAN. TİC. LTD. ŞTİ.

BEYLİKDÜZÜ O.S.B. MAH. ORKİDE CAD. No:1/Z BEYLİKDÜZÜ İSTANBUL

TELEFON: 0212 671 61 51 / FAKS: 0212 671 61 52 • SERTİFİKA No: 52098

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ LIBRARY CATALOGING-IN-PUBLICATION DATA
İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ KÜTÜPHANESİ KATALOGLAMA BÖLÜMÜ TARAFINDAN KATALOGLANMIŞTIR.

Names: Turan, Namık Sinan, 1972- author.

Title: İmparatorluk ve diplomasi : Osmanlı diplomasisinin izinde / Namık Sinan Turan.

Edition: 4. baskı

Description: İstanbul : İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2023. | Includes bibliographical references and index.

Series: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları; 474. Siyaset Bilimi; 51.

Identifiers: ISBN 9786053993438 (paperback)

Subjects: LCSH: Diplomatic and consular service, Turkish --History. | Diplomats --Turkey. | Diplomacy --History. | Turkey --Officials and employees --History. | Turkey --Foreign relations. | Turkey --History --Ottoman Empire, 1288-1918. | Turkey --Civilization --Western influences. | Turkey --Politics and government.

Classification: LCC: DR471.T87 2023

NAMIK SINAN TURAN

**İMPARATORLUK VE DİPLOMASİ
OSMANLI DİPLOMASİSİNİN İZİNDE**

İçindekiler

- vii Teşekkür
- 1 Giriş
- 9 BİRİNCİ BÖLÜM Erken Osmanlılar ve Diplomasi
 - 11 Bir İmparatorluğun Kökleri
 - 21 Osmanlı Diplomasisinin Kavramsal Altyapısı
 - 35 Bizans-Osmanlı Siyasi ve Diplomatik İlişkileri
 - 45 Osmanlıların Balkan ve Akdeniz Devletleriyle İlişkileri
- 59 İKİNCİ BÖLÜM Rönesans Dünyası, Diplomasi ve Osmanlılar
 - 64 Rönesans: Yeni Bir Düzenin Kurulması
 - 70 Rönesans ve Diplomasi Kurumu
 - 76 Fatih Sultan Mehmed: İmparatorluk ve Diplomasi
 - 88 II. Mehmed Dönemi ve Dış Gelişmeler
 - 90 Osmanlılar ve Avrupa
 - 97 Mısır'daki Memluklarla Diplomatik İlişkiler
 - 99 Levant'ın İmparatorluk Başkenti ve Diplomasi
 - 107 Akdeniz'de Diplomatik Bir Merkez Olarak Osmanlı İmparatorluğu
 - 117 İran'da Safevilerin Yükselişi
 - 122 Doğu Sorunu: Osmanlı-Memluk Rekabeti
 - 125 Sultan Selim'in Avrupa Diplomasisi
- 133 ÜÇÜNCÜ BÖLÜM Avrupa'da Osmanlı Gücünün Pekişmesi
 - 135 Kanuni Sultan Süleyman ve Diplomasi
 - 141 Orta Avrupa'da Osmanlı-Habsburg Hesaplaşması
 - 153 Sultanın Müttefiki "Pek Hıristiyan Bir Kral": Osmanlı-Valois İşbirliği
 - 163 Avrupa'da Protestanlığın Gelişimi Sürecinde Osmanlı Diplomasisi
 - 168 Süleyman'ın İmparatorluğu ve Doğu'daki Durum
 - 173 Kızıldeniz'de Portekiz'le Mücadele
 - 179 16. Yüzyılda Kapitülasyonlar ve Diplomasi
 - 189 Klasik Çağın Diplomasi Kurumları
 - 195 Diplomasinin Törenselleşmesi ve Elçi Kabulleri
- 203 DÖRDÜNCÜ BÖLÜM Kriz, Değişim ve Diplomasi
 - 211 Krizin Diplomaside Etkileri: Akdeniz'de Osmanlı Sarsıntısı
 - 216 Avrupa'da Yeni Denge Karşısında Osmanlı Siyaseti

- 221 Yeni Müttefik Arayışı: Osmanlılar'ın Kuzeyli Müttefikleri
- 234 Osmanlı-Habsburg İlişkilerinde Yeni Bir Dönem
- 247 Üstünlükten Eşitliğe Diplomaside Kırılma: Karlofça ve Sonrası
- 267 Kuzeydeki Rakip: Rusya ile İlişkilerin Seyri
- 283 18. Yüzyıl Sona Ererken: Reformlar ve Diplomasisi
- 291 III. Selim Dönemi Osmanlı Diplomasisi
- 294 Napoleon'un Mısır Seferi ve Babıâli
- 302 Fransa'ya Karşı Rusya ve İngiltere ile İttifak
- 309 Bir Son ya da Başlangıç Olarak Mısır Seferinin Diplomasideki Etkileri
- 317 BEŞİNCİ BÖLÜM Modernleşme ve Diplomasisi
 - 325 Diplomaside Zorlu Sınav: Yunanistan'ın Bağımsızlığı ve Cezayir'in İşgali
 - 337 Sultanla Vali Karşı Karşıya: Diplomaside Mehmed Ali Paşa Sarsıntısı
 - 349 II. Mahmud'un Diplomasisi Örgütündeki Dönüşümleri
 - 357 İmparatorluğun Tanzimi ve Diplomasisi
 - 362 Tanzimat Döneminde Diplomatik Krizler
 - 363 Lübnan'da Mezhepler Arası Gerilim ve Avrupa
 - 367 1848 Devrimi'nin Yansımaları: Macar Mülteciler Meselesi
 - 371 Bir Avrupa Savaşı Olarak Kırım
 - 382 Avrupa Ailesinin Üyesi Olmak: Paris 1856
 - 388 Kırım Sonrasında Artçı Sarsıntılar
 - 393 Büyük Suriye Ayaklanması ve Uluslararası Toplum
- 419 ALTINCI BÖLÜM Krizler Çağında Diplomasisi
 - 421 II. Abdülhamid'in Denge Oyunu
 - 428 Abdülhamid Diplomasisinin İlk Dönemi
 - 437 Kriz Alanları Çözüm Yöntemleri
 - 450 Yeni Bir Müttefik Arayışı: Osmanlı-Alman Yakınlaşması
 - 462 Diplomaside Panislamizm Faktörü
 - 479 Bir Devrin Sonu
 - 481 Jön Türkler ve Diplomasisi
 - 502 Alman-Osmanlı İttifakının Rayları Döşenirken
- 513 Sonsöz
- 523 Kaynakça

Teşekkür

Bir çalışmanın kaleme alınışı sürecinde birçok aşama yaşanıyor. Araştırma, kaynaklara erişme, bunların analitik yorumu, içerik belirleme ve nihayet sancılı bir iş olan yazma aşaması... İmparatorluk ve diplomasi üzerine yapılan bu kitabın yazılması süresince birçok kişi ve kurum bu sürecin kolaylaşmasında katkıda bulundu. Prof. Dr. Murat Özyüksel, Prof. Dr. Levent Ürer ve her fırsatta bu konuda beni teşvik edip, cesaretlendiren Dr. Rifat Uçarol Hocalarıma ne kadar teşekkür etsem az. Yazım aşamasında bazı ayrıntılara dikkatimi çeken ve yönlendiren Hocam Prof. Dr. Cemil Oktay'a ve daha fazla yazmam konusunda beni hep yönlendiren, dostça tavsiyelerde bulunan Prof. Dr. Nuray Mert'e teşekkür etmek benim için zevkli bir görev. Osmanlılar ve diplomasi hakkında ortak projeler üretmeyi düşündüğümüz, bu konuda yıllardır fikir alış verişinde bulunduğumuz değerli dostum ve meslektaşım Prof. Dr. Adil Baktıaya yoğunluğu arasında metni okuyarak önerilerde bulundu, diplomasi tarihinin işlenişinde bana tavsiyelerde bulunan değerli dostum Prof. Dr. Burak Samih Gülboy ve her yaptığım işte olduğu gibi bu çalışma sırasında da içtenlikle yardımlarını benden esirgemeyen değerli dostum Doç. Dr. L. Hilal Akgül'e teşekkür kafi gelir mi emin değilim. Aynı şekilde uzun yıllara dayalı dostluğuyla beni daima onurlandıran, iyi ve kötü tüm zamanlarımda yanımda olan, desteğini bir an olsun esirgemeyen gerçek dost ve benzersiz arkadaş Melek Day'a da teşekkürler ederim.

Bir akademisyenin yaşamında işi kadar onu besleyen, zenginleştiren, tek düze haline gelebilme tehdidinden kurtaran uğraşlarının olması son dere-

ce önemli. Müzik benim için hem yaşadığım toplumun kültürel belleğini anlamada hem de hayatı daha estetik kılmada, zenginleştirmede çok önemli bir araç. Ayrıca birçok değerli dostluğun da kurucusu olan güçlü bir köprü. Genç meslektaşım ve kardeşim Doç. Dr. Bilen Işıқтаş yalnızca Osmanlı müziğinin izini sürmeye çalıştığımız, son derece sorumluluk yükleyen bir süreçte değil, kitabın yazılış sürecinde de cesaretlendirici desteği ve dostça tavırlarıyla yanımda oldu. Haftanın her Perşembe günü evinde toplandığımız ve klasik müziğimizin en değerli icracılarından büyük sanatkâr Necdet Yaşar üstadın müziği üzerine çalıştığımız kıymetli ağabeyim Ersu Pekin'e ve değerli kardeşim Sami Dural'a, eşsiz müziği ve kişiliğiyle sonsuz bir hayranlık duyduğum, çalışma sırasında geç saatlere kadar tanburundan çıkan benzersiz nağmelerle beni zenginleştiren üstad Necdet Yaşar'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Sevgili Arzu Karamani Pekin'in nazik ev sahipliği eşliğinde perşembe günleri benim için yaşamımın en değerli anılarını biriktirdiğim günlere dönüştü. Bu sayede büyük bir ailenin parçası olabildim. Hepsine tekrar teşekkürler ederim.

Bilgi Üniversitesi Yayınları Genel Yönetmeni baba dostum sayın Fahri Aral'a kitabın yayınlanması aşamasındaki yardımları ve desteği için şükran borçluyum; aynı şekilde, Cem Tüzün'e de tüm yardımları için teşekkür ederim. Tabii çok özel bir teşekkür de aileme... Onlar yaptığım her işte bana inandılar ve desteklediler. Kitaba yoğunlaştığım dönemlerde kendilerini ihmal ettiğimi düşünen ve buna rağmen dayılarının yaşamını hep güzelleştiren yeğenlerim Ege ve Duru Deniz'e kitabımı ithaf ederek belki kendimi affettirebilirim diye düşünüyorum.

Giriş

Osmanlı yükselişi hiç şüphe yok ki Yeniçağ dünyasının şekillenmesinde etkiliydi. Bithinya ucundaki küçük bir beyliğin yüz elli yıl gibi bir süre içinde Doğu Roma'nın kapılarını zorlaması Akdeniz ve Avrupa diplomasisini etkiledi. Cervantes, yaşadığı dönemdeki hanedanların yükseliş ve çöküşlerinden söz ederken bunlardan kimilerinin mütevazı bir başlangıçla yola çıktıklarına değinerek, Osmanlı örneğini “mütevazı bir başlangıçtan şu anda buldukları doruğa yükselmiş olan birilerine en iyi örnek, Osmanlı hanedanıdır; başlangıç mütevazı, basit bir çoban olduğu halde, bugün gördüğümüz zirveye ulaşmıştır.” satırlarıyla yorumlar.¹ Cervantes'in yorumlama biçimi çağdaş bir yazarın rakip bir sistemi algılama biçimidir. Ancak bu algılama dikkat çekicidir.

Osmanlılar Anadolu'da ve Balkanlar'daki genişlemeyle birlikte Akdeniz kültür dairesinin unsurlarından biri haline gelmiştir. Latince *Mediterraneum Mare* olarak anılan Arap kaynaklarının *el-Bahrü'd-dahili* ve benzeri şekillerde tanımladığı Akdeniz, Orta ve Yeniçağların siyasi ve ekonomik gelişimini belirleyen coğrafi mekandır. Fernand Braudel'in *Akdeniz* adlı yapıtında ortaya koyduğu üzere Osmanlı tarihi Akdeniz tarihinden soyutlanamayacak bir gerçekliktir.² Kültürel, ekonomik, siyasi ve diplomatik anlamda 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tüm Akdeniz halkları din ayrımı söz konusu

¹ Zeki Arıkan, “Akdeniz’de Osmanlı ve Venedik”, *Toplumsal Tarih*, Kasım 2005, sayı 143, s. 84.

² Fernand Braudel'in çalışması Mehmet Ali Kılıçbay tarafından dilimize çevrilmiştir. *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, Eren Yayınları, İstanbul 1989 (I. Cilt), 1990 (II. Cilt).

olmaksızın aynı koşullara ve aynı yasalara bağlı olarak yaşıyordu. Çevresindeki halklar üzerinde birleştirici bir etkiye sahip olan Akdeniz, hızlı bir ulaşım ağı oluşturmanın yanında Doğunun ve Batı'nın değerlerinin de yer değiştirdiği bir köprü görevi üstleniyordu. Akdeniz'le tanışıklıkları 11. yüzyıla dek uzanan Türkler beylikler döneminde İtalyan, kentleriyle yoğun bir ticaret faaliyeti içine girmişlerdi. Bu dönemde Küçük Asya'dan *Turchia* olarak söz eden İtalyan kentlerinden Venedikliler Haçlı Seferleri sonrasında Doğu Akdeniz'e yerleşirken, Cenevizliler Karadeniz'de koloniler kurdular. Ancak bu ilerleme 15. yüzyılda ivme kazanan Doğu Akdeniz'deki Osmanlı ilerleyişiyle sekteye uğrayacaktır.

16. yüzyılda Akdeniz ve Yakındoğu coğrafyasında Osmanlılar varlığı yadsınamayacak bir güç merkezi haline dönüştü. Nasıl ki Heredot'un *Istori-as Apodesis* adlı eserindeki anlatılanlarda Perslerin, Yunan ve Mısırlıların farklı kültürel ve toplumsal özellikleri sıralanırken antikçağların Akdeniz'inin biçimlendirdiği ortak belleğe göndermeler yapılması şaşırtıcı değilse, 16. yüzyıla gelindiğinde de Osmanlıların olmadığı bir Akdeniz resmetmek mümkün değildir. 11. yüzyılda Endülüslü Kadı Ahmed uygarlık yaratan halkları sınıflandırırken, Araplar, İbraniler, Yunanlılar, İranlılar, Hint ve Romalıları sayar ki burada belirttiği uygarlık alanı Akdeniz'e işaret etmektedir.³ Ortaçağ'ın büyük tarihçisi Reşiddüddin'de ya da İbn Haldun'da, Arapçanın yanında Roma ve Türk kaynaklarına, Flavius Iosephus gibi Roma devri Yahudilerinin kaynaklarına rastlanması denizin biçimlendirdiği kültür katmanlarını doğru teşhis ettiklerine işaret etmektedir. Söz konusu kültürel ilişkiler Osmanlılar döneminde ekonomik, siyasal ve diplomatik boyutlarıyla da göz alıcı bir gelişmeye sahne olacaktır.

Osmanlıların siyasal bir güç olarak Batı Anadolu ve Balkanlarda gelişmeye başladığı dönem Akdeniz dünyasında yeni gelişmelerin yaşandığı, Doğu Roma'nın Balkanlarda güç yitirdiği, Levanttaki İtalyan ticaretinin daraldığı, Yakındoğu'da Moğol tahribatının izlerinin silinmeye çalışıldığı, Mısır ve Suriye gibi Akdeniz'in pazarlarının Eyyubi ve Mamluk idarecilerince denetlendiği bir tarihsel kesite karşılık gelmekteydi. Erken Osmanlıların ilerleyişi dikkat çekiciydi. 1416'da Çanakkale açıklarında Venedik'e karşı girişilen mücadelede Osmanlıların donanma gücü olarak yeterli düzeye erişemediği ortaya çıkmıştı. Oysa II. Bayezid dönemine gelindiğinde Osmanlı İmparatorluğu büyük bir donanmaya sahip olup devrin tarihçisi Kemal Paşazade tara-

3 Bernard Lewis, *The Muslim Discovery of Europe*, Phoenix Press, Londra, 1994, s. 17 vd.

findan deniz gücü olarak nitelendiriliyordu. Bu dönemdeki bir Venedik raporu söz konusu duruma işaret ediyordu. 16. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun Orta ve Doğu Avrupa'da Habsburglarla mücadele ettiği, Akdeniz'de İspanya ve Portekiz güçlerine karşı Doğu Akdeniz'deki ticari üstünlüğünü koruma savaşı verdiği bir dönem oldu. 1517'de Avrupa tarihinde dinsel bölünmenin ilk adımı olarak Augustinus'cu keşiş Martin Luther, Wittenberg'deki saray kilisesinin kapısına Doksan Beş Tez'ini çivilerken, Yakındoğu'da Mısır ve Suriye'yi ele geçirmiş olan Osmanlıların Portekiz ve İspanyol tehdidine karşı Levanttaki hakimiyeti başlıyordu.

1494'ten itibaren Avrupa güç sistemi içinde başat aktörlerden biri konumuna erişen Osmanlı İmparatorluğu 1535'te Fransız İttifakına giden süreci başlatırken, küresel bir güç olma yoluna girmişti. 1530'larla birlikte Kuzey Afrika'da başlayan genişleme, 1538'de Preveze'deki başarı Akdeniz'in doğusunun Osmanlı denetimine girmesine yol açtı. Dönemin bir Arap yazarı bu gelişmeyi "Osmanlı Sultanının izni olmadan Akdeniz'de değil, gemi yüzdürmek tahta parçası bile yüzdürülemez" diyerek açıklamaktaydı. Ancak bu gelişme Akdeniz'de İspanya ve Osmanlı gibi küresel güç olma iddiasındaki iki devletin zorlu mücadelesini açığa çıkaracaktır. Özellikle II. Felipe'nin İspanya'sı Akdeniz'deki Osmanlı gücünü bertaraf etmede zorlu bir rakip olacak, merkantilist politikalarla zenginleşen İspanya, 16. yüzyılın sonundan itibaren mali istikrarını kaybeden, Anadolu'daki nüfus artışının ekonomik dengeleri sarstığı Osmanlılar karşısında öne çıkacaktır. Kıbrıs'ın alınması Akdeniz'deki güç mücadelesinde Osmanlıların hanesine artı olarak yazılırken, 1572 İnebahtı (Lepanto) sarsıntısı Osmanlıların Akdeniz'deki üstünlüklerinin sonuna işaret eder. Bu tarihten itibaren Suriye ve Mısır gibi önemli ticari merkezleri üzerindeki denetimini yitirmeye başlayacak olan Osmanlı siyasi sistemi küresel güç niteliğini rakiplerine bırakır. Bununla birlikte İspanya da Britanya karşısında aldığı 1588 yenilgisinin ardından liderlik iddiasını sürdürmeyecektir. II. Felipe, 1598'de öldüğünde devraldığı ülkelerin birçoğunu yitirmiş ve maliyesi iflasın eşiğine gelmiş bir İspanya bırakacaktır ardında. 17. yüzyıl gelişmeleri Akdeniz'de yeni liderlik savaşlarını ve bunun iddialı taraflarını çıkaracaktır tarih sahnesine.

Osmanlıların öyküsü bütün dikkat çekiciliğine rağmen genellikle askeri ve stratejik başarılarıyla koşut olarak yorumlanmıştır. Kimine göre barut çağının imparatorluğu olan bu dev savaş makinesi rakiplerini ortadan kaldırıp, geniş topraklar ve ekonomik kaynaklar üzerinde süzerenlik hakları elde ederken bunu yalnızca ateşli silahlardaki üstünlüklerine bağlı olarak gerçek-

leştiriyordu. İmparatorluk 16. yüzyılda gücünün doruğuna geldiğinde askeri güç ve teknoloji en üst düzeye ulaşmıştı. Roma'nın teritoryal ve siyasi anlamda varisi olan imparatorluk düzeni kendi hükmettiği bölgeler dışındaki dünyayla ilişki kurarken askeri üstünlüğünü caydırıcı bir etken olarak kullanıyordu. Bu nedenle Osmanlıların bir diplomasi hatta dış politika anlayışının olmadığı, en azından 17. yüzyıla kadar böyle bir arayışta bulunmadıkları dahi iddia ediliyordu. Avrupa'da özellikle İtalyan coğrafyasında 15. yüzyılda başlayan yeni diplomasi anlayışının dışında kalmış olmaları, mukim elçilikler tesis etmeyi 18. yüzyıl sonlarına kadar geciktirmeleri onların diplomasi oyununu kuralına göre oynamadıkları şeklinde algılamalara yol açıyordu. Oysa bugün akademisyenler Osmanlıların sürekli temsil anlayışına geç geçmelerinin onların bir dış politika aracı olarak diplomasiyi kullanmadıkları anlamına gelmediğini ortaya koymaktadır. Dahası Osmanlılar Akdeniz'deki siyasi ve ekonomik varlıklarıyla İtalya'da ortaya çıkan ve Avrupa'ya ihraç olunan yeni diplomasi anlayışının kurgulanmasında birebir belirleyici olmuşlardır.

Erken 14. yüzyıldan beri Batı Anadolu'da ve Levantta kurdukları ticari ilişkileri korumaya yönelik çalışan konsoloslara sahip olan İtalyan şehir devletleri, Osmanlı genişlemesiyle bu ilişkiler ağını sürdürmeyi başarmıştır. İlk andan itibaren ancak daha yoğun olarak 15. yüzyıldan sonra verilen ticari ve siyasi imtiyazlarla (ahidname) İtalyan ticaretinin ve diplomasisinin en önemli merkezlerinden biri haline dönüştürülen Osmanlı ülkeleri Avrupa'daki yeni dengenin kurgulanmasında da etkili olmuştur. Kanuni Sultan Süleyman'ın müttefiki Fransa kralına gönderdiği mektuptaki ifadeler boş bir bölünme olmayıp denge kurucu büyük bir emperyal sistemin kendisini algılama biçimidir. Uluslararası sisteminin merkez aktörlerinden olan Osmanlılar için diplomasi ekonomik ve siyasi yaptırımları da içerecek biçimde kurgulanan bir dış politika aracı olarak görülmektedir. François'in Habsburglar karşısında Avrupa'daki diğer rejimlerin varlığının garantisi olarak müttefiki Osmanlıları görmesi kurulan diplomatik dengenin önemine işaretir. Osmanlılar 16. yüzyılda Avrupa ve Akdeniz'de Habsburg gücünü kırabilmek için milli krallıkları desteklemiş, düzenlediği askeri seferlerle onların üzerindeki baskıyı azalttığı gibi, sağladığı ekonomik ve siyasi ayrıcalıklarla da dirençlerini artırmışlardır. 17. yüzyılda aynı destek İspanyollara karşı bu defa kuzeyin denizci devletlerine, Hollanda ve İngilizlere verilmek suretiyle yeni bir denge oluşturulmaya çalışılmıştır.

Osmanlıların kurdukları imparatorluk zaman ve mekânsal olarak uzun soluklu bir performans ortaya koydu. Yüzyıllar arasında siyasi kurum-

lar revizyona uğrayıp dönüşürken, ekonomik ve askeri yapı da değişimlere uğradı. Dış dünyadaki yeni uluslararası sisteminin yapısı, imparatorluğun kendi dinamikleri diplomasi kurumunda da değişimleri beraberinde getirdi. Süleyman yüzyılının üstün bakan, asla denklik üzerine ilişkiler tesis etmeyen imparatorluğu 1699 Karlofça Antlaşması sonrasında 1648'de inşa edilen yeni bir uluslararası devletler sisteminin parçası haline geldi. Resmi tarihçilik Karlofça'yı imparatorluğun "duraklama" döneminin başlangıcı olarak görür. Tarihsel anlatıyı toprak kazanma ve askeri zaferler üzerine kuran bir yaklaşım için elbette şaşırtıcı değildir bu yorum. Oysa 17. yüzyılda yeni bir imparatorluğun tesis edilmekte olduğu dikkatlerden kaçmaktadır bu anlatı biçiminde. Askeri fetihlerle yayılan bir imparatorluk bu yüzyılda yerleşik ve çevreden vergi toplayan bir sisteme dönüşmektedir. Geniş imparatorluk coğrafyasındaki farklı dil ve etnisitelere bağlı uyrukların yönetimi buruklarla değil, yeni bir müzakereler sistemiyle gerçekleşmektedir. Benzer şekilde müzakere etme diplomasının de asli unsurlarından biri haline gelmiştir. Karlofça müzakereleri Osmanlı delegasyonunun yeni sisteme adaptasyondaki ilk adımdır. Sonraki dönemde izlenen *ofensif* dış politikada müzakerenin önemi artacaktır.

18. yüzyılda Osmanlılarla Habsburg ve Rus monarşileri arasındaki şiddetli rekabet devam ederken, savaşlardaki yenilgiler yalnızca toprak kayıplarına değil prestij kaybına da kapı açmıştır. Bu sayede önceki yüzyıllarda eşit hakları haiz muhatap olarak kabul edilmeyen rakip güçler üstünlük sağlayarak müzakere yetkilerini güçlendirmişlerdir. 18. yüzyıl aynı zamanda imparatorluğun Batılı diplomatik usulleri benimseme konusundaki çabalarının yoğunlaştığı, eşitlik, mütekabiliyet ve toprak bütünlüğüne saygı ilkelerinin eksiksiz uygulanması mücadelesinin verildiği bir dönemdir. 1793'ten itibaren Avrupa başkentlerinde kurulan elçilikler beklenen sonuçları yaratmada yetersiz kalmışsa da neticede diplomasının modernleşmesi sürecinin ilk adımını oluşturmuşlardır. 1790'da Prusya ile imzalanan ittifak bir Hıristiyan devletle yapılan ve karşılıklı taahhütler içeren bir başka ilktir.

19. yüzyılda ekonomik potansiyeli ve siyasi gücü gittikçe zayıflayan, Doğu Sorunu kapsamında Batı'nın her geçen gün nüfus alanına girmeye başlayan imparatorluk için diplomasi ayakta kalmanın en önemli araçlarından biri haline gelecektir. Avrupa devletleri arasındaki rekabet ve güç çatışmasından yararlanarak kurulan denge politikası yüzyılın sonuna kadar imparatorluğu ayakta tutacaktır. 19. yüzyılın krizlerini aşmada, Balkanlardaki bağımsızlık başkaldırılarına, Mısır valisi gibi hırslı yerel yöneticilerin ihtiraslı çıkış-

larına, Rusya gibi güçlü rakiplerin saldırılarına karşı Avrupalı müttefiklerin yardımlarıyla direnebilen Babıâli, bu dönemde Tanzimat'ın kurumlarından yetişen yetenekli bir hariciye memuru kadrosuna sahip olacaktır. Kırım Savaşı sonrası Avrupa Konserinin (*Concert European*) parçası haline dönüşüm diplomatik anlamda imparatorluğun toprak bütünlüğünün de yine Batılı devletlerce garanti altına alınması sonucunu doğuracaktır.

Tanzimat sonrasında diplomasi krizleri aşmada en önemli politik araç haline gelirken, kurumsal anlamda yeni ilkeler ve uygulamaları yerleşik kılmıştır. Babıâli'nin de içinde bulunduğu Batı uluslararası hukukunun *status quo*'nun devamından yana oluşu, ülke güvenliğinin imparatorluk için en önemli gündem olması diplomasiyi ve geniş anlamda dış politikayı yönetenler için yeni söylemler geliştirilmesine neden olmuştur. Her şeyden önce meşruiyet zeminini İslam'ın yasalarına göre oluşturan imparatorluk için diplomasi dine ve dini referanslara olan vurgu azalacaktır. Abdülhamid diplomasisinde emr-i hilafet siyasetinin izleri görülmekle birlikte bu süreç devam edecektir. İmparatorluk geleneksel görünümünden bürokratik olarak uzaklaşırken dış ilişkileri yürütmekle görevli mercilerin kullandıkları yöntemler arasında Avrupa diplomasisinin usul ve kaideleri yer edinecektir. Tüm resmi yazışma ve notalar, konferanslarla ilgili formaliteler, özet raporlar, tutanak ve protokoller Avrupa diplomasisinde olduğu gibi burada da yerleşmiştir. Diplomatik faaliyetlerin birer unsuru olan resepsiyonlar, yemekler dahil olmak üzere modern usullerin hepsi benimsenmiştir.

Bu çalışmada Osmanlı diplomasisi kavramı geniş ve dar anlamlarını içerecek biçimde kullanılmaktadır. Dış politika bir devletin uluslararası sistemdeki amaç ve beklentilerini ifade ederken, diplomasi bu amaçlara ulaşmada kullanılan yöntemleri içerir. İmparatorluk ve diplomasi hem Osmanlı İmparatorluğu'nun dış ilişkilerinin gelişim sürecini ve amaçlarını hem de kullandığı yöntemleri incelemeyi hedeflemektedir. Ancak unutmamak gerekir ki yüzyıllara uzanan uzun bir tarihsel kesiti eksiksiz inceleyebilmek iddiası tek başına bir akademisyenin yüklenebileceği bir sorumluluk değildir. Mikro düzeyde birçok özel olay ve olgu, kurumların tarihi diplomasi tarihi kapsamında araştırmacılarca incelenmiştir. Bu konuda henüz istenen düzeyde olmasa da belli bir birikimin olduğu ortadadır. Burada yapılmaya çalışılan bütünsel bir tarih anlatısı içinde erken 14. yüzyıldan imparatorluğun tarih sahnesinden çekilmesine neden olan gelişmelerin başlangıcını içeren Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan süreçte Osmanlı İmparatorluğu'nun dış ilişkilerinin seyrini, bunları yönetmekte kullanılan usul ve kaideleri, zaman içinde uğradıkları re-

vizyonları da dikkate alarak incelemektir. Böylelikle modern Türkiye'nin diplomasi geleneğinin zeminine de ışık tutulabilecek, Osmanlıların diplomasisinin olmadığı şeklindeki iddialara da yanıtlar üretilebilecektir. Elbette geniş bir zaman dilimi içinde eksiksiz bir analiz yapabilmek iddiası fazlasıyla gerçek dışıdır. Bununla birlikte amaçlanan bundan ziyade tarihsel kırılmaları ve sonuçlarını tespit edebilmektir.

Dizin

- Abbasiler 16, 23, 24, 193, 465, 473
Abdullah Nâilî Paşa 191
Abdülaziz 404, 407-409, 417, 421, 423, 432, 466, 476
Abdülhamid I. 265, 283, 293
Abdülhamid II. 321, 323, 355, 386, 420-426, 428-440, 442-471, 473-479, 481, 483-492, 499, 502, 511, 520, 521
Abdülmecid I. 338, 361, 370, 374-376, 385-387, 396, 415, 466
Açe 177, 386, 466
ad hoc 33, 70, 194, 286
Adam de Montaldo 81
Aden 122, 124, 173-177, 180, 472
Adrianus VI. (Papa) 141
ahidname 4, 29-32, 46, 47, 53, 54, 90-92, 100, 101, 116, 125, 161, 162, 182, 183, 185, 190, 194, 212, 226-233, 267, 345, 517
Ahmed Cevdet Paşa 293, 310, 311, 338, 350, 351, 363, 381, 393, 468, 483
Ahmed I. 227, 229, 231, 235, 237
Ahmed III. 28, 254, 255, 257, 258, 273
Ahmed Muhtar Paşa 422, 424, 435-437, 445, 484, 495, 498, 507
Ahmed Resmî Efendi 262, 263, 277
Ahmed Rıza 483, 484, 489, 495
Ahmed Tevfik Paşa 355, 495, 506
Ahmed Urabi 433, 437
Ahmed Vefik Paşa 398, 425
Akkerman 108, 211, 265, 268, 311, 334, 401
Al Manbal al-Safi 76
Alâüddeve 99, 119, 120
Aleksandr II. 359
Aleksandr Mavrokordato 247, 248, 327
Aleksandru Aldea 48
Alemdar Mustafa Paşa 315, 320-322
Alfonso V. 47
Ali Bistami Efendi 51
Âli Paşa 351, 380-382, 390, 404, 405, 407, 421, 445
Aluise Manenti 94
Alvise Gritti 144, 185-187
Amasra 54, 89, 100
Amasya Antlaşması 162, 172
Amcazade Hüseyin Paşa 247
âmedci 192
Amiral Nelson 302
Anadolu-Bağdat Demiryolu 457, 459, 488, 492, 503, 506, 508
Andrea Gritti 101, 112, 115, 145, 185
Andrea Rixa 44
Andrea Zancani 112
Andronikos II. 35
Andronikos III. 36, 47
Andronikos IV. 37, 38
Ankara Savaşı 39, 45, 47
Antoine Dupar 129
Antonio Erizzo 103
Antonio Grimani 113, 141
Aragon Krallığı 64, 69, 89, 136
Arap 1-3, 11, 12, 23, 25, 30, 54, 76, 79, 81, 83, 99, 122-127, 169, 171, 173, 174, 178, 178, 298, 319, 337, 394, 396, 451, 460, 461, 469, 473, 474, 481, 489, 492
Arnavutluk 41-48, 52, 53, 84, 88, 90, 92, 94, 98, 109, 114, 115, 212, 237, 296, 297, 299, 303, 321, 425, 438, 439, 479, 493, 495, 499, 500
Arz Odası 197, 199, 200, 201
Athos 40
Augustus III. 259
Avignon 65
Avrupa Konseri 6, 388, 415, 520
Ayastefanos Antlaşması 427, 438, 440, 480
Aynalıkavak Mukavelesi 279
Azak Kalesi 254, 272, 273
Azerbaycan 15, 118, 170-172, 183, 202, 207, 234, 406, 515
Bahreyn 178, 504
Balkan Savaşları 491, 496, 498, 500, 502, 503, 506, 507

- Baltalimanı Antlaşması 346, 370
balyos 88, 95, 100-105, 110, 115, 138, 185, 212, 227, 237
Bapheus Savaşı 17
Barbaros Hayrettin Paşa 157-160
Baron von Wangenheim 502, 508, 509
Bartholemeu Dias 173
Bartolemeo Contarini 126
Bartolomeo Marcello 101
Basiret Gazetesi 464
Basra Körfezi 122, 125, 173, 174, 180, 386, 426, 458, 493, 503, 504
Başhoca İshak Efendi 350
Baybars 16
Bayezid I 39-43, 46-48, 76, 79, 85, 101, 107,
Bayezid II 2, 53-55, 107-127, 139, 160, 169, 185, 199, 206, 268, 517
Belgrad Antlaşması 260-262, 274, 276, 278, 369
Benedetto Dei 83
Berlin Antlaşması 428, 429, 437-441
Bernardo Navagero 159
Besarabya 265, 315, 324, 378, 406, 422, 423, 425, 428, 438
Beylikçi 190-192, 354
Beyrut 126, 341, 364, 365, 395, 397-399, 439, 454, 456, 460, 485, 494
Bismarck 406, 414, 426, 427, 430, 431, 434, 438, 452-455
Bitinya 1, 12, 13
Bizans 13, 17-21, 34-47, 52, 53, 77-81, 84, 85, 87, 91, 100, 181, 196, 326, 443, 514
Blunt, Wilfrid Scaven 473
Boris Godunov 239
Braudel, Fernand 1, 140, 221, 222
Budin 27, 143-150, 198, 201, 236, 247
Burgundy Dükalığı 67, 154
Busbecq 151, 172, 196
Bükreş Antlaşması 329, 331, 500

Callistus III. (Papa) 89
Cambray Ligi 154
Canberdi Gazali 123, 136
Canning, Stratford 328, 329, 341, 358, 374, 375

Carlos III. 245, 293
Cateau-Cambresis Antlaşması 155, 161, 162
Cava 201, 467, 468
Celaliler 208, 239, 253
Celemens VII. (Papa) 144
Cem Sultan 107-112, 116
Cemal Paşa 507
Ceneviz 2, 20, 27, 34, 52-54, 75, 82, 84, 87-100, 105, 157, 180, 181
Cerbe Savaşı 140, 161
Cervantes 1, 62
Cezzar Ahmed Paşa 301, 305, 306
Charlemagne 136, 155
Charles VIII. (Fransa Kralı) 109, 110, 153, 154, 517
Chostantino Rosso 44
Christian IV. 240, 241
Churchill, Winston 494, 495
Cinbi 18
Ciriaco d'Ancona 82, 83
Clemens VIII. 237
Cognac Ligi 154
Cornelius Haga 188, 189, 227, 231, 232
Cosimo Medici 66
Çandarlı Ali Paşa 45
Çandarlı Halil Paşa 44, 49, 76, 78, 79, 86

Çirmen Savaşı 38, 46

Dalmaçya 20, 50, 52, 110, 142, 212, 254
Dan II. 48
Dan III. 48
dârü'l cihad 138
dârü'l harb 22, 23, 25
dârü'l İslam 22, 23
De re Militari 82
Demetrios Kidones 37, 38
Demetrios Paleolog 89
Denizli 15, 55, 84, 105
Deutsche Bank 455, 456, 458
Deutscher Handelsverein 454
Devlet Giray Han 269, 273
Dimitrie Cantemir 247, 273
dispaccio 103
Dobor Savaşı 51
Doğu Hint Ticaret Kumpanyası 230, 252

- Doğu Sorunu 5, 11, 122, 361, 371, 382, 434, 496
- Domenico Trevasino 113, 141
- Don Juan 211, 212, 217
- Don Salvo fi Cordova 114
- Doria 53
- Dorino Gattilusio 88
- Draç 114, 115
- drağman 102, 104
- Drummond Wolff, Henry 435
- Dubrovnik 52, 250
- Dulkadiroğulları 40, 97-99, 108, 119, 120, 136
- Duyûnu Umumiye 453
- Dürziler 306, 364-366, 395, 399, 400
- Düzmece Mustafa 40, 41, 196
- Ebu Numey 176
- Ebu Yusuf 24
- Ebu'l-Bekâ Sâlih 116
- Ebubekir Ratip Efendi 284, 287, 288
- Ebukır Deniz Savaşı 302, 305, 307
- Ebussuud Efendi 29, 34
- Ebü'l Hüda 473
- Edirne Antlaşması 49, 333, 334, 375, 401
- Edward Barton 188, 198, 224-226
- Edward Grey (Sir) 486, 489, 491, 495, 496, 500, 504, 506, 508
- Edward Osborne 184, 221, 222
- Edward VII. 480
- Efes 54, 55
- Eflak 40, 41, 45, 48, 50, 55, 88, 89, 96, 114, 125, 131, 132, 191, 210, 235, 255, 259, 264, 275, 280, 281, 286, 314-316, 324, 326, 334, 369, 370, 374, 376, 383, 384, 390-393, 403, 407
- Eğriboz 52, 88, 93, 94, 100, 106, 212, 334
- Ehramlar Savaşı 301
- Elizabeth I. 184, 188, 214, 215, 217, 220-229
- Elkas Mirza 169
- eman 25-29, 34, 124, 138, 184
- Emir Abdülkadir 336, 337, 397, 473
- Endülüs 116
- Endüüslü Kadı Ahmed 2, 12
- Enver Paşa 486, 499, 500, 508, 509-511
- Epir 35, 42, 52, 92, 423, 426, 444, 445, 448
- Erasmus 62, 63
- Esseyid Ali Efendi 290, 299, 300
- Estergon 147, 148, 150, 152, 172, 198, 235
- Eyyubiler 2
- Fas 125, 132, 213, 214, 309, 336, 337, 459, 466, 475, 476, 494, 497
- Fas Krizi 497
- Fazıl Ahmed Paşa 243, 244
- Felipe II. 3, 140, 166, 188, 207, 214-218, 220-222, 224, 229, 240
- Felipe III. 229
- Ferdinand 69, 94, 128, 130, 143-151, 154-156, 160, 161, 164, 167, 186, 187, 201, 202, 240, 413, 429, 508
- Ferdinand de Lesseps 410, 411, 413
- Ferrara 44, 74, 84, 113, 114
- Filiki Eteryâ 326, 443
- Filotheos (Patrik) 37
- Flanders filosu 63
- Flavius Lasephus 2
- Francesco Berlinghieri 82
- Francesco Gattilusio 37
- Francesco Sforza 65, 70
- François I. 71, 102, 129-132, 137, 140-142, 144, 152, 154-165, 176, 179, 180, 181, 187, 201, 207, 220, 238
- Friedrich II. 164, 261-263, 275
- Friedrich V. 240
- Fuad Paşa 351, 355, 370, 373, 380, 381, 396, 397, 399-401, 407, 412, 415, 421, 519
- gaza 13-17, 22, 97, 98
- Gedik Ahmed Paşa 90, 93, 96, 107, 108
- General Kleber 306, 307
- Gennadios 82
- Gentile Bellini 60, 71, 84, 86
- Geographia* 82
- Georg II. 243
- George Brankoviç 40, 88
- Georgios Trapezuntios 82
- Giacomo Baoder 44
- gigliati 55
- Giovanni Dario 95, 110
- Girit 27, 52, 139, 215, 240, 243, 244, 254, 294, 328, 342, 390, 402-407,

- 409, 412, 415, 426-428, 444-450, 459, 460, 485, 489, 493, 495
 Girtili Mustafa Naili Paşa 347
 Gladstone, William Ewart 406, 433, 434, 441, 443, 450, 488
 Goltz Paşa 448, 455, 456, 475, 488
 Grek Projesi 279, 280
 Gustavus III. 241, 293
 Gücerat Devleti 173
 Gürcistan 180, 269, 275, 276, 280, 281
- Habsburg-Valois Savaşları 64
 Hacı İl Bey 37
 Halepa Sözleşmesi 445, 446
 Halet Efendi 290, 291, 314, 322, 327, 350, 516
 Halkidiki 40
 Hanya 27, 28, 445-447
 harbî 25
 Hariciye Nezareti 191, 352, 356, 357, 397, 417, 481, 501
 Hariciye Teşrifatçılığı 354
 Harzemşahlar 15
 Haydarabad 386, 484
 Henri IV. 219, 225, 227, 230, 237, 238
 Henry Lello 184, 227
 Henry VII. 68, 69,
 Henry VIII. 137, 144, 154, 220
 Herodot 2
 Hertzbart Planı 266
 Hınçak Cemiyeti 443
 Hırvatistan 50, 156, 186, 254
 Hicaz 97, 173, 301, 313, 338, 342, 472, 473, 477, 478
 Hicaz Demiryolu 474
 Hidiv İsmail Paşa 408, 432
 Hidiv Said Paşa 432
 Hindistan 124, 131, 168, 173-178, 183, 218, 230, 271, 282, 295, 297, 298, 304, 306, 309-311, 322, 343, 344, 360, 366, 375, 386, 403, 410, 429, 440, 453, 465-475, 478, 486, 513
 Hint 2, 87, 122, 123, 168, 169, 173-178, 180, 198, 213, 232, 252, 298-300, 344, 386, 450
 Hint-Babur 168-170
 Hoca Sâdeddin Efendi 223, 224
- Hollanda 4, 31, 32, 62, 67, 104, 136, 154, 166, 179, 181, 182, 184, 188-200, 213, 216-218, 220, 221, 224, 226, 227, 229-233, 242, 255, 261, 266, 274, 283, 331, 340, 341, 346, 396, 398, 411, 414, 467
 Hoşkadem 97, 98
 Huguenot 165, 219
 Hünkar İskeleyi Antlaşması 342-344, 357, 362
 Hunyadi Yanoş 43, 48, 57, 78, 88
 Hüseyin Hilmi Paşa 480, 490-492
- Ioannes Kantakuzinos 18, 19, 35-37, 46
 Ioannes V. 35-39
 Ioannes VIII. 42, 43, 46
 Islahat Fermanı 380, 381, 384, 393, 395, 396
 Izabella 149-151, 228
- İberyâ 69
 İbn Haldun 2, 287
 İbn Tagribirdi 76
 İbrahim Paşa 103, 108, 141, 145, 156, 171, 172, 182, 186, 187, 223, 328, 330, 331, 339, 341, 342, 344, 364, 411
 İgnatıyef 421, 422, 426
 ihtida 12, 13
 İnebahtı 90-92, 94, 113-115, 211-217, 224, 230, 250
 İshak Paşa 107, 108
 İshakoğlu İsa Bey 96
 İskender Bey 47, 48, 52, 92
 İskenderiye 52, 99, 135, 178, 223, 232, 295, 300, 301, 305, 308, 311-313, 315, 338, 341, 347, 370, 413, 433, 435
 İsmail Ferruh Efendi 290, 352
 İsmail Kemal 485, 498
 İspanya 3, 4, 23, 61-72, 115, 116, 128, 130, 131, 136, 137, 140, 147-149, 154-162, 167, 173, 179-184, 188, 189, 207, 208, 211-230, 234, 237-241, 245, 247, 261, 293, 294, 310, 327, 334, 340, 346, 411, 466, 476, 514
 İstanbul Antlaşması 501
 istimalet 34, 51, 85

- İstirya 52
 İškodra 91, 93-95, 402, 438, 498
 İtalya 2, 4, 18, 45, 53-55, 61-66, 70-75, 78, 82-87, 92-96, 100, 103-115, 126-136, 141, 153-155, 159-161, 179-185, 216, 236, 290, 292, 299, 303, 307, 311, 326, 327, 349, 358, 367, 368, 378, 382-384, 402-406, 414, 431, 432, 444-451, 475-478, 482, 486, 488, 491, 494-499, 506, 517, 518
 ittihad-ı anasır 362
 ittihad-ı İslam 463-469, 474
 İttihat ve Terakki 480, 481, 483-485, 491-494, 498
 İvan IV. 85, 268
 İvan Uglješa 38
 İzmit 17, 18, 36, 456
 İznik 17, 36
- Jacopo Tedaldi 81
 Jacques Bulghakoff 28
 Jacques Germigny 225
 James I. 226, 228, 240
 Jan Hus 63
 Jan Kastriyota 47
 Jani Zichandilli 44
 Japonya 357, 452, 471, 483, 484, 489, 490, 504, 519
 Jean Bodin 85
 Jean Calvin 165
 Jean de la Forest 158, 159, 182, 187
 Jean de la Haye 244, 294, 352, 356
 Jerom Zorci 93
 Jérôme Laczky 144, 145
 John Wiclif 62, 63
 Joseph II. 264, 266, 281, 292
 Jön Türk 443, 476, 479, 481, 484, 487-488, 491, 492, 495, 505, 506, 511, 521
 Jubilee Bull 114
 Julius II. (Papa) 116, 120, 154
- Kalküta 173, 174, 470
 Kampo Formiyo Antlaşması 297
 Kandahar 169
 Kansu Al Gavri 122
 Kanun-ı Esasi 472, 484, 488
- kapitülasyon 26, 34, 159, 179, 181-185, 188, 189, 222, 225-227, 233, 238, 243, 244, 260, 278, 323, 372, 374, 380, 490, 496, 508, 510
 Kara Mustafa Paşa 245-247, 271
 Kara Yorgi 324
 Karadağ 112, 280, 389, 402, 407, 422, 423, 425, 428, 437, 440, 447, 497
 Karadeniz 2, 40, 52, 54, 89, 93, 106, 108, 112, 127, 149, 210, 250, 254, 260, 267-269, 271-282, 303, 304, 308, 324, 325, 363, 377, 383-385, 406, 422, 428, 438, 458, 463, 503, 505, 510, 514
 Karaman 46, 81, 89, 90, 99, 107, 108
 Karamonoğlu İbrahim 53
 Karl V. 71, 136, 137, 140, 143, 144, 146-150, 154-167, 176, 216
 Karl VI. 252, 261
 Karlofça Antlaşması 5, 194, 204, 249-254, 258, 272, 289, 319, 518
 Kasr-ı Şirin 258
 Kastelnova 52
 Kastilya 69, 136
 Katerina II. 264, 274-276, 278-281
 Kayıtbay 98, 99, 108
 Kefalonya 52, 110, 115, 162, 296, 310
 Kefe 54, 93, 106, 268, 276
 Kemal Reis 114, 116
 Kırım 54, 77, 84, 93, 94, 108, 117, 138, 149, 191, 197, 148, 250, 255, 259, 260, 267-282, 295, 315, 319, 388, 434, 443, 506
 Kırım Savaşı 6, 290, 371, 372, 376, 379-387, 389, 391, 401, 407, 410, 415, 416, 431, 453, 462, 519, 520
 Kidones 37, 38
 Kili 108
Kitab-ı Bahriye 177
Kitabü'l Haraç 24
 Koca Ragıp Paşa 259, 264, 275
 Koca Yusuf Paşa 293
 Koçi Bey 190, 206
 Komnenoslar 89
 Konstantinos Dragazes 43, 77, 79
 Konstantinos XI. 78
 Kont Andrassi 422, 423, 430

- Kont Nesselrode 329, 374
 Korfu 52, 113, 158, 255, 296, 310, 331
 Korsika 160, 296
 Kosova Savaşı 47, 50, 88
 Köprülüzade Fazıl Ahmed Paşa 224, 243, 244, 259
 Kritovulos 82, 92, 100
 Kruppa Kalesi 153
 Kutsal Liga 211, 246, 247
 Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu 112, 136
 Küçük Kaynarca Antlaşması 104, 264, 276, 278-281, 293, 319, 325, 327, 372, 375, 383, 452
 Kütahya Antlaşması 343
- Ladislas (Napoli Kralı) 54, 57, 78, 127, 129
 Lala Şahin Paşa 37, 50
 Lancaster Hanedanı 68
 Laurent Gelsi 53
 Layard, Henry 468, 469
 Layaş 137, 142-144
 Lazar (Sırp Kralı) 47, 50, 88
 Leo X. (Papa) 128-132, 164
 Leonardo da Vinci 62
 Leonardo Loredano 115, 120
 Leonardo Tocco 96
 Leopold I. 243, 245
 Leş 91
 Levant Company 181, 222
 Limni 38, 78, 89, 94, 95
 Linz Antlaşması 243
 Lizbon 174
 Lombardiya 63-65
 Londra Antlaşması 383, 499
 Lord Cromer 436
 Lord Grenville 288
 Lorenzo Bernado 86
 Lorenzo Medici 84
 Lorenzo Moro 90, 91
 Louis Mallet 506
 Louis Philippe 347, 359, 368, 429
 Louis XI. 67, 69, 72, 73
 Louis XII. 112, 128, 154
 Louis XIV. 256, 292, 294, 295
 Louise de Savoys 142, 143
- Lowther, Gerard 487, 488, 491, 506
 Lublin Antlaşması 50
 Lucca 74
 Luigi Mocenigo 126
 Lübeck Antlaşması 241
 Lübnan 344, 363-366, 389, 394-401, 404
 Lynch Şirketi 491, 492
 Lájos Kossuth 368, 369
- Macaristan 20, 39, 41, 43, 55, 57, 88, 92, 96, 97, 108, 109, 114, 116, 126, 127, 136, 137, 141-153, 156, 157, 159, 166-168, 172, 186, 187, 225, 228, 234-251, 261, 266, 368, 422, 447, 454, 481, 482, 488, 500, 501, 521
 Machiavelli 72, 74, 85, 154
 Madrid 144, 154, 156, 187, 356, 476
 Magna Carta 68, 321, 322
 Mahmud I. 258, 261, 293
 Mahmud II. 291, 320-323, 327, 328, 344, 347, 349-357, 519
 Mahmud Nedim Paşa
 Mahmud Paşa 421, 422
 Mahmud Râif Efendi 191, 290, 352
 Mahmud Şevket Paşa 492, 494, 495, 498, 499, 502
 Makedonya 17, 37, 38, 41, 46, 208, 296, 425, 427, 428, 438, 445, 448, 460, 479-483, 491, 493, 497-501, 513
 Malta 140, 153, 161-163, 237, 296, 300, 301, 310
 Manuel I. 38, 40, 42
 Manuel II. 39, 41
 Marco Minio 138
 Marco Polo 15
 Maria Theresia 261, 262, 287
 Marten V. 55
 Martin Luther 3, 137, 146, 163-168
 Maruniler 351, 364-366, 395, 399-401, 514
 Maskat 173, 177, 178
 Maximilan II. 152, 154, 161, 202, 267
 Maximilian 128, 130-132, 143, 154
 Mediciler 62, 63, 66, 128, 129, 180
 Medine 30, 123, 475
 Mehmed Akif Efendi 343, 353
 Mehmed Ali Paşa 313, 315, 321, 337-442,

- 344-348, 351, 352, 357, 362, 366, 371, 373, 374, 410, 432
- Mehmed I. 40, 42, 44, 50, 51, 53
- Mehmed II. 27, 32, 34, 41, 43, 44, 47, 50, 52, 60, 76-100, 104-110, 112, 181, 189, 196, 325
- Mehmed III. 198, 225, 228, 235
- Mehmed IV. 210, 229, 233, 253, 271
- Meissner Paşa 475
- Mekke 29, 123, 124, 176, 191, 299, 305, 338, 473, 477
- Mektub-ı Sadr-i Âli 192
- Mençikov 373-375
- Mengli Giray 94, 267
- Mercidabık Savaşı 123, 130
- Mesih Paşa 115
- Metternich 327, 329, 330, 341, 353, 359, 361-363, 368, 371, 382
- Mezahib-i Gayrimüslim Dairesi 352
- Michali Sofiano 44
- Michelangelo 62
- Midilli 28, 54, 100, 112, 114
- Mihaloğlu Ali Bey 97
- Milet 54, 55
- Mir'atül-memâlik* 177
- Miran Mehmed Şah 175
- Mirça 48
- Mithat Paşa 423, 424, 432
- Modon Limanı 100, 113-115, 276
- Moğollar 2, 15, 16, 168, 201, 515
- Mohaç Savaşı 143, 246
- Montava 74
- Mora 27, 36, 38, 40, 41, 43, 52, 55, 84, 88, 89, 91-95, 100, 115, 128, 148, 198, 240, 247, 254, 255, 276, 283, 289, 290, 297, 299, 300, 303, 307, 325-334, 339, 340, 349, 371, 378, 437, 479, 500, 505
- Moriscolar 157, 228
- Moskova 43, 127, 128, 183, 267-271, 274
- Mostar 51
- muahede 30, 32, 52, 53, 78, 125, 151, 229, 258, 265, 279, 281, 303, 324, 346, 377
- mûahid 25
- Muhammed Abduh 473
- Muhammed Ebu Abdullah es-Sağır XII. 116
- Muhammed II. 213
- Muharrem Kararnamesi 522
- Munchengratzch Protokolü 363
- Murad I. 21, 37-39, 45, 46, 53, 54, 103
- Murad II. 43, 44, 47, 49, 57, 76-78, 90, 196
- Murad III. 183, 184, 188, 197, 198, 201, 202, 214, 215, 223, 224
- Murad IV. 27, 209, 232
- Musa Çelebi 48
- musâlaha 30
- Mustafa II. 247, 254,
- Mustafa III. 263, 275
- Mustafa Naima 29, 205
- Mustafa Paşa (Çoban) 139
- Mustafa Paşa (Pulak) 139
- Mustafa Reşid Paşa 192, 344, 346, 352, 353, 355, 355, 360, 361, 374-376, 381, 393, 431
- Muzafferüddin Şah 468
- müemmin 25
- Mühimme Odası 285, 356
- müste'men 23, 26, 28
- müste'min 24, 25, 30-32
- Nadir Şah 258, 261, 263
- nahda 11
- Namık Kemal 11, 12
- Nantes Fermanı 219
- Napoleon 281, 291, 294-312, 314-316, 322, 324, 325, 338, 341, 348, 366, 368
- Napoleon III. 373, 377, 382-384, 391, 392, 396, 397, 404, 405, 407, 408, 411, 412, 429
- Napoli 47, 52, 54, 55, 64, 70, 74, 93, 94, 96, 109, 110, 113-115, 126, 136, 141, 153, 154, 158, 161-163, 517
- Nasirüddin Şah 385
- Navarin 114, 330-333
- Nazım Bey 489
- Nemçe 29, 150, 190, 250, 287, 288
- Nevşehirli İbrahim Paşa 255, 257, 356
- Niccolo Sagundino 81, 101
- Nice 159, 160, 398

- Nicholas V. (Papa) 65
 Nicola Giustiniani 126, 128
 Niğbolu 39, 45, 47, 48, 55
 Niğbolu Savaşı 47, 55
 Nikola 282, 329, 340-343, 368, 370-378, 387, 480
 Niş 27, 255
 Nişli Mehmed Ağa 274
 Nizâm-ı Cedid 283, 284, 287, 288, 293, 294, 314, 321, 322, 328
 Novo Brdo 88
 Nureddin Caca 15
 Nusret Ali Han 468, 469
- oikonomia 85
 Osman I. 16-18
 Osman II. 210
 Otuz Yıl Savaşları 219, 240-242, 246
 Öjen II. 55
- Pachymeres 17
 Paleologlar 53, 84
 Palmerston 341, 343, 346, 347, 353, 360, 362, 363, 368, 370, 378, 382, 383
 Panislamizm 70, 464-468, 472, 474, 478, 479
 Panslavizm 438, 463-466, 472
 Papalık 20, 37, 51, 65-67, 72-74, 91, 96, 108-114, 126-131, 144, 150, 157, 161, 163, 182, 211, 234, 242, 247, 381, 382
 Paris Barış Antlaşması
 Paris Konferansı
 Pasarofça Antlaşması 372, 380, 383, 384, 401, 403, 406
 Patrona Halil 258
 Pavia 142, 144, 154, 155
 Peter Berislo 126
 Petersburg 260, 264, 278, 280, 288, 290, 328-330, 334, 341, 342, 352, 356, 370, 372, 377, 391, 406, 425, 490, 505, 508
 Petersburg Protokolü 330, 334
 Petro I. 247, 254, 255, 272-275
 Petro III. 274
 Petro Rareş 149
 Peyk-i İslam 469, 470
 Pico 62
- Pierre Thomas 20
 Pietro Zeno 104, 200, 350
 Piri Mehmed Paşa 135, 136, 138
 Piri Reis 157
 Pius II. 74, 91, 92
 Piyale Paşa 161, 162
 Piza 52, 54
 Ploşnik Savaşı 47
 Poldova Savaşı 254
popola grasso 64, 66
 Prens Sabahaddin 484
 Preveze 3, 140, 159, 444
 Protestanlar 151, 155, 157, 163-168, 179, 180, 188, 197, 214, 216-220, 224, 230, 233, 235, 240-243, 248, 366, 439, 460, 472
 Prusya 5, 261, 263-266, 275, 276, 288, 292, 293, 296, 303, 320, 330, 346, 347, 351, 363, 365, 377, 378, 383, 384, 391, 399, 402-408, 414, 453, 503, 517
- Rabelais 62
 Racconigi Antlaşması 494
 Ragusa Cumhuriyeti 50, 202
 Rami Mehmed Efendi 195, 248, 249, 251
 Ranieri Acciaiuoli 90
 Rasih Efendi 307
 Redzin Antlaşması 271
 reisülküttab 190-195, 248, 251, 259, 265, 266, 276, 277, 283-290, 300, 305, 307, 312, 314, 329, 343, 352, 353, 355
 relazione 102
 Reşidüddin 2
 Reval Buluşması 480, 484
 Richard Staper 222
 Rodos 16, 28, 39, 105, 108, 109, 111, 112, 128, 135, 137-141, 161, 162, 181, 216, 301, 332, 425, 494
 Roma 1, 4, 12, 15-18, 21, 24, 30, 35-37, 43, 45, 55, 61, 63, 65, 72-85, 89, 93-96, 100-102, 109, 112-114, 117, 125, 129, 131, 135-137, 143, 144, 154, 158, 162-165, 201, 216, 235, 236, 242, 250, 261, 270, 356, 366, 376, 384, 391-292, 425, 428, 429, 437, 438, 483, 500, 510, 513-515

- Romanya 36, 376, 384, 391-393, 425, 428, 429, 437, 438, 500, 510
 Ruûs 190, 192, 285, 354
 Rüstem Paşa 172, 201
- Sadık Rifat Paşa 352, 353, 358, 373-375
 Safeviler 104, 115-121, 157, 168-175, 180, 213, 235
 Sahip Giray 149, 268
 Said Halim Paşa 499, 500, 509
 Said Paşa 355, 410, 411, 413, 432, 436, 469, 487, 494
 Sakız 28, 53, 54, 78, 105-107, 181, 221, 223, 349
 Savoia 74
 Schweigger 201, 202
 Segedin Antlaşması 48
 Selahaddin Eyyubi 16
 Selanik 38-42, 100, 105, 112, 116, 211, 232, 426, 438, 439, 479
 Selçuklular 13, 15, 16, 30, 77, 92, 193
 Selim Giray Han 248
 Selim I. 27, 34, 84, 116-127, 130-139, 205, 210-213,
 Selim II. 177, 182, 183, 200, 207, 229, 269
 Selim III. 28, 192, 195, 265, 283-288, 293-296, 302-304, 311-316, 320-322, 349, 352, 519
 Selman Reis 124, 174, 175
 Semendire 51, 147, 259, 265
 Sened-i İttifak 321, 322, 359
 Serez 39, 41, 479
 Sezaropapizm 85
 Shakespeare 62, 156
 Sırbistan 18, 36-40, 46, 50, 56, 88, 89, 92, 114, 255, 259, 316, 324, 325, 334, 379, 383, 389, 391, 401-403, 307, 423, 425, 428, 438-440, 445, 447, 448, 479-481, 489, 490, 496-501, 508
 Sicilya 23, 32, 35, 47, 64, 65, 114, 136, 140, 148, 161, 162, 182, 260, 303-310
 Siena 74
 Sigismund 46, 48, 50, 55, 57, 144, 149-153, 239
 Sirem 139
- Skiathos 40
 Skopelos 40
 Skyros 40
 Sosmanos 45, 46
 Souchon, Wilhelm 510
 Spinoles 53
 St. Barthelemy katliamı 166, 213
 St. Gotthard 243, 244
 Stefan Dabiça 50
 Stefan Duşan 18, 36, 37, 46
 Stefan Kosariç 51, 52
 Stefan Kostermaniç 50
 Stefan Lazareviç 39, 40, 47
 Stefan Vukçič 51
 Suriye 2, 3, 16, 39, 52, 87, 126, 131, 136, 139, 173, 178, 180, 181, 231, 232, 276, 304-306, 324, 339-348, 366, 390, 394-401, 460, 473-475, 493, 503, 514
 Süleyman Çelebi 39, 181
 Süleyman I. 27, 34-40, 85, 103, 116, 125, 135-211, 253, 268, 269, 465
 Süleyman Paşa 259, 423
 Süveyş 123, 124, 175, 177, 295
 Süveyş Kanalı 390, 403, 410, 411, 413, 414, 474, 492
- Şah Abbas 198, 234
 Şah Budak 98, 99
 Şah İsmail 116-123, 126, 141, 170
 Şahrüh 41
 Şam 100, 104, 126, 132, 13642, 305, 342, 363-365, 395-397, 456
 Şeyh Bedreddin 48
 Şeyh Cüneyd 117, 118
 Şeyh Haydar 118
- Tadora Xingi 44
 Tahvil 190-192, 285, 354
 Talat Paşa 492, 506, 507
 Talleyrand 290, 296-299, 308, 314
 Tamas Bakocz 129
 Tanzimat Fermanı 359-361
 Taşnaksutyun Cemiyeti 494
 Taşoz 54
 taxis 81
 Temeşvar 151

- Tercüman* gazetesi 466
 Tercüme Odası 349-457
 Teselya 325, 423, 426, 438, 444, 445, 447, 448
 Thomas Boleyn 71
 Thomas Glover 227
 Thomas Hobbes 320
 Thomas Roe 229
 Timur 39, 41, 43, 79, 230,
 Timurtaş Paşa 45
 Titius Livius 16
 Tomasiç Klyuç 51
 Tomasso Malipiero 94
 Toscana Büyük Dukalığı 261, 262
 Tulon 160
 Tökeli İmre 245, 250
 Trablusgarp 140, 162, 223, 337, 476, 477, 494-499
 Trablusgarp Savaşı 494, 496, 497
 Transilvanya 43, 48, 142, 150, 251, 412
 Tumanbay 123, 124
 Tuna 45-50, 55, 61, 62, 84, 88, 96, 137, 138, 143-145, 152, 168, 179, 180, 247, 250-252, 259, 265, 266, 276, 280, 281, 315, 320, 324, 326, 332, 334, 375, 377, 379, 383, 384, 390, 391, 406, 426-428, 438, 508
 Tunuslu Hayrettin Paşa 431, 481
 Turhanoğlu Ömer Bey 89, 92, 94
 Tvertko 50, 51

 Ukrayna 17, 210, 211, 250, 271, 272, 504
 Umman 173, 175, 549
 Urbanus (Papa) 37
 Uşi Barışı 496
 Utraquistler 240
 Utrecht Antlaşması 233
 Uyvar 235, 243, 247
 Uzun Hasan 53, 89, 90, 93-98, 104

 Üçlü İtilaf 483

 Valerio Marzello 115
 Varadin Antlaşması 149
 Varna Savaşı 10, 48, 49, 52
 Vasco da Gama 174
 Vasil III. 127, 267, 268

 Vasvar Barışı 239, 244
 Veraset Savaşları 233, 254
 Viyana 29, 143, 145-147, 161, 165, 166, 186, 233, 240, 245-247, 252, 253, 258-263, 271, 280, 283, 284, 290, 291, 305, 327, 335, 341, 346, 352, 353, 356, 368, 375-378, 382, 391, 397, 402, 416, 447, 461, 481
 Viyana Kongresi 283, 335, 366, 391, 402
 Viyana Notası 375, 378
 Vladislas 51
 Vladislav II. 48
 Vlaho 52
 von Bieberstein, Marschall 457, 458
 von Sanders, Liman 503, 505-509

 Weltpolitik 453
 Westphalia Antlaşması 218, 239, 242, 243
 Wilhelm II. 452, 453, 458-460
 William Harborne 184, 188, 199, 222, 223, 227

 Yanya 40, 438, 444, 498
 Yanyalı Ali Paşa 321, 326
 Yasef Nasi 215, 229, 230
 Yaş Antlaşması 267
 Yayçe 51
 Yemen 124, 125, 175-180, 207, 493, 494
 Yirmizsekiz Mehmed Çelebi 256, 257, 284
 Yunan 2, 12, 19, 25, 52, 114, 296, 299, 305, 326-334, 339, 349, 352, 358, 371, 373, 398, 429, 442-449, 457, 485
 Yusuf Agâh Efendi 191, 288-290, 352

 Zaharias Frechi 115
 Zapolyai 143-150, 167, 186, 187
 Zenbilli Ali Efendi 27
 Zigetvar 147, 153, 206
 zimmi 23-26, 28, 32
 Zıştovi Antlaşması 284, 287
 Zitvatorok Antlaşması 236, 239, 249, 319, 519